

Tóth Judit - Klein László

**Tea és munda: sorkatonák mentálhigiénés
helyzetfelmérése és szabadidős tevékenységeik
motiválása a laktanyai könyvtárban**

Tartalom

Bevezetés

Mit jelent a katonaság 2002-ben?

A sorállomány életkor szerinti összetételének változása
Alkalmatlanság
Foglalkoztatás, képzettség, munkanélküliség
Az olvasás szerepe a katonaságnál
Közérzetjavító intézkedések
Angyalbőrbe bújva
Az agresszió, mint válasz

Felmérés

A vizsgálat célja, módszerei
A minta tulajdonságai
Interperszonális kapcsolatok
Szabadidős tevékenységek a hadseregben

Összegzés

Függelék

A kérdésekre adott válaszok
Felhasznált irodalom
Köszönetnyilvánítás

Bevezetés

Tóth Judit vagyok, könyvtárosként dolgozom ötödik éve a 32. Őr- és Díszezrednél Budapesten. A laktanya a XIX. század végén épült Ferenc József hadúr engedélyével a Sas-hegy lábánál, 1895-re nyerte el jelenlegi formáját. Itt helyezték el Mária Terézia egykori, a császárnő iránti hűségéről és odaadásáról híres, magyar nemzetiségű, úgynevezett „házi” ezredét: a 32. Gyalogezredet. Az 1948-tól Petőfi Sándor nevét viselő laktanya műemlék, viszont a fenntartására, állagmegóvására nincs anyagi fedezet. A vakolat omlik, a falak vizesek. A körletek nagy belmagasságú helyiségek, gyakorlatilag kifűthetetlenek. Nem ritka a kitört ablak, lepusztult környezet a jellemző.

Pedig az ezred feladata fontos: a honvédelmi minisztérium és intézményeinek őrzése, a katonai büntetés végrehajtási intézet biztosítása és őrzése, valamint a díszelgés jelentős állami ünnepeken. Repülőtereken, vasúti pályaudvarokon, katonai objektumok közelében látja el a rendész század az ellenőrzési és az őrzési feladatokat. A díszszázad katonáit láthatjuk fogadásokon őrt állni, koszorúzásokon díszelni, állami ünnepeinken felvonulni. Ezek a feladatok sok gyakorlást és önfegyelmet kívánnak. Hibázni, ellenkezni súlyos vétség: a katonaság erőszakszervezet, parancsuralmi rendszer, egy olyan hatalom, amelyet egy szervezet normái törvényesítenek.

Én közalkalmazott vagyok, de a katonai fegyelmet nekem is be kell tartanom olyan szempontból, hogy a kiképzési feladatokhoz időben alkalmazkodjam. Laktanyánkban a napirend kötött, szabályok és formalitások a jellemzőek. A könyvtárat 2000 telén költöztettük át egy kb. 100 négyzetméteres, három, gyakorlatilag átláthatatlan helyiségből álló szárnyba. Vagyis ideálisnak nem mondhatóak a körülmények.

Pedig a katonás közegben különösen fontos egy hely, ami visszaidézi az otthoni (civil) hangulatot, ahol parketta van, szőnyeg és virág, csend vagy halk zene, háborítatlanul lehet olvasni, vagy levelet írni az otthoniaknak, s ahol nem parancsolnak, hanem a látogatótól kérdezik meg, hogy mit parancsol. Egy hely, ahol beszélgetni lehet, s következmények nélkül kibukhat a panasz: a honvágy, a hozzátartozók, barátok, barátnők hiánya, a nehéz alkalmazkodás... stb. (Schiller, 1995, 302.)

A könyvtárat a sorállomány és a hivatásos állomány egyaránt igénybe veszi, a hivatásosok kevésbé. Ezért elsősorban a sorállomány igényeit próbálom kiszolgálni. A könyvtár nemcsak hely a művelődésre, tájékozódásra, hanem egy olyan menedék a laktanyán belül, ami közelebb áll a civil élethez. Ott nem kell jelentenie, nem kell vigyázva állni, figyelni a szavaira. Ember lehet, és nem csak egy sorállományú katona, arc és egyéniség nélkül, ezért sokszor fordulnak hozzám magánéleti nehézségeik miatt. A könyvtárba betérők között nagyon sok a magányos, elkeseredett fiatal, aki gondjait megosztja velem. Mentálhigiénés tevékenységem a laktanyánkban szolgálat, amely beszélgetéssel kezdődik, amely alatt megpróbálom felderíteni a bajok okát. Feltérképezem a segítséget váró családi helyzetét, igyekszem a cselekedetei mozgatórugóit megtalálni. Olyan könyveket ajánlok neki, amelyekből hasznos segítséget kaphat gondjai leküzdéséhez. Így együtt keressük a megoldáshoz vezető utat.

Emberi problémáikat meghallgatom, próbálok valamilyen módon az adott élethelyzetre reflektálni, valamilyen módon a segítségükre lenni. Hiszem, hogy a személyes kapcsolat, a beszélgetés, ha el tudja mondani problémáit, és valaki meghallgatja - már ez is könnyebbé teszi számára a bentlétet. Az engem megkereső egészséges és boldog életét, emberi konfliktusainak megoldását segítem azzal elő, ha meghallgatom és feltételekhez nem kötött, pozitív előfeltételezéssel fordulok felé. Bízom benne és elfogadom a gondolat- és érzésvilágát. Ez nem könnyű, hiszen sokszor különbözik az értékrendünk. Megpróbálom mélyen megérteni, átérezni indítékait. Tudatosítom számára, hogy bizalmasan kezelem mindazt, ami köztünk el-

hangzik, illetve csak az ő megkérdezésével és engedélyével lépek az ügyében. (Családi problémák esetén például megkereshetem-e a századparancsnokát, és tájékoztathatom-e az ügyéről?) Barátságos és kedves légkört igyekszem teremteni, főzők teát, kávé, szoktam sütni süteményt is. Mivel nem vagyok hivatásos katona, ez a tény a fiúk számára azt is jelenti a formalitásokon kívül (remélem!), hogy mint érző nő megértem az aggályaikat. Nem szégyen előttem sírni.

Néha nagy gondot okoz nekem, például a homoszexualitás problémája vagy a szélsőséges nézetek kifejtése. Olyan személyiséggé szeretnék válni a mentálhigiéné segítségével, aki elég biztos magában és a többiekkel való kapcsolatában. A világ olyan tágas, sokszínű, különbözik az érdeklődésünk, de nem vagyok bírő, hogy elítéljem. Minden, amit mond, fontos lehet, és érdekes, elfogadható. Kontrollt és visszajelző funkciót kell ellátnom. Fontosnak tartom a hiteles, nyílt kommunikációt. Az egyén sokoldalú, harmonikus és szabad fejlődését elősegítő életérzés létrejöttét bátorítom. A feltétel nélküli odafordulást és elfogadást képviselem a munkahelyem személytelen világában.

Senkit nem „kényszeríték” olvasásra, azt azonban sikerült elérnem, hogy az újoncok mindig értesüljenek a könyvtár létéről, s az alapkiképzésük során egyszer (szervezetten) látogatást tegyenek ott, tisztában legyenek a könyv- és újságolvasás, zenehallgatás stb. lehetőségével, valamint megtapasztalják a hely oldott hangulatát, nyugodt világát.

A 60-as évektől egyre zsugorodik az olvasásra fordított idő, az olvasmányválasztási szokások a szépirodalom kárára változtak (Nagy, 2001, 10.). Ilyen körülmények között még fontosabb, hogy tudjuk a szépirodalmi művek befogadásának intellektuális és emocionális egyensúlyt megőrző, segítő és támogató szerepe van. Ma sem kevesebb az egyensúlyt zavaró feszültségforrások száma. A könyvek, az olvasmányok segítségével az attitűdöket, a vélekedéseket, a magatartás legfőbb jellemzőit inkább csak megerősíteni, némileg áthangolni, módosítani, s nem megváltoztatni lehet. A könyvtárosnak hagynia kell, hogy érvényesülhessenek az egyéni élmények, a konfliktusok nyomán kialakuló asszociációkkal, torzításokkal megterhelt, saját, személyre szóló üzenet megfogalmazása. A fiatalok olvasmányai személyiségük fejlődésében jelentős szerepet képviselnek. Személyiségük fokozott tiszteletben tartása mellett, az olvasás mentálhigiénés szerepét ismerő könyvtárosnak is feladata, hogy érdeklődésüket, ízlésüket pozitív irányba terelje (*Közművelődés*, 1987, 39.).

A könyvtár és a könyvtáros tájékoztat, de nem befolyásol. Én se tudok mindent, nem vagyok mágus, nem akarok egyedül üdvözítő tanácsokat osztogatni, én egy véleményt képviselek a probléma megoldásához, de természetesen fordulhat máshoz is. Ha komoly fizikai tünetei vannak valakinek, felküldöm az orvoshoz, a gyengélkedőre. Ha olyan mély krízisproblémája van, amelyben én nem vagyok kompetens, tanácsolom neki, hogy keresse meg ezredünk pszichológusát, aki a humán szolgálatnál dolgozik. Ha igényli, felhívjuk a könyvtárból, és ők ketten egyeztetnek időpontot. Bíznom kell a személy önerejében, és abban, hogy kialakul benne az önálló felelősségteljes döntés képessége.

„Feladatomban tekintem, hogy a rossz körülményeket adottak véve, lehetőségeim határát jól feltérképezve segítsen környezetemet abban, hogy egy fokkal jobban érezze magát, mentálisan erősödjön, ezáltal teherbíróbbá váljon. Ebben a munkában igyekszem támaszkodni minden olyan szervezetre, intézményre, segítőtársra, akinek munkálkodási iránya ugyanoda mutat. Nagy jelentőséget tulajdonítok a megelőzésnek, a magam szakmai helyét is ebben látom elsősorban.” Schiller Katalinnal - aki szintén a seregnél dolgozik - együtt én is ezt vallom.

Mindehhez próbálok megfelelő légkört kialakítani, dolgozatomban pedig arra keresem a választ, mennyire sikerül ezeket a törekvéseket a gyakorlatba átültetni.

Mit jelent a katonaság 2002-ben?

Hazafias kötelesség vagy állampolgári kényszer? A haza, az állam védelme vagy...? Nem minden bevonuló érti és érzi szükségességét, tehát a seregben töltött 9 hónapot elveszett időnek tekinti, s beilleszkedése sem minden esetben problémamentes.

A katonai szolgálat szigorúan szabályozott életforma. A parancsrendszer, a fegyelem, a szolgálati szabályzat betartása, a precizitás döntő jelentőségű, s ezt nem minden pszichikum tűri egyformán (Eszényi - Komor, 1994, 15.). A hierarchikus rendszerből fakadóan egy 8 általánost végzett 20 éves parancsolhat egy egyetemet végzett 28 évesnek. Itt a rangjelzés, a csillagok száma sajnos gyakran személyiségtorzuláshoz vezet. A könyvtárnak nemcsak a rendeltetéséből adódó feladatokat kell ellátnia, hanem kompenzálnia kellene a helyből és a helyzetből adódó frusztrációkat. A könyvtáros nemcsak feldogoz, tájékoztat, szakirodalmat figyel, hanem embereket hallgat meg, segítő beszélgetéssel prevenciós munkát végez.

A sorállomány életkor szerinti összetételének változása

	1980	1985	1990	1991	1992	1998 febr.
	%	%	%	%	%	%
18-20 éves	5,5	15,7	41,4	75,7	76,7	75
21 éves	4,5	23,1	33,6	12,8	12,4	14
22-23 éves	57,4	49,1	22,3	9,6	9,5	9
23 éves fölött	32,6	12,1	2,7	1,9	1,4	2

(Eszényi, 1994, 3.; *A honvédelem*, 1998, 102.)

A laktanyánkba bevonuló fiatalok 18-28 évesek. A serdülőkor, a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet 13-20 éves korig tart, ám a serdülőkori identitásproblémák kitolódhatnak a főiskola, egyetem elvégzéséig, a diploma megszerzésének időszakáig. A pubertás a szexuális érésnek azon időszaka, amely a gyermeket szaporodásra képes, biológiailag érett felnőtté alakítja. Pszichikai változás is bekövetkezik: a serdülőkor a vihar és a stressz időszaka, amelyet szeszélyesség, belső zűrzavar és lázadás jellemez. A pubertásnak jelentős hatása van a testképre, az önértékelésre, a hangulatra, a szülőkkal valamint az ellenkező neműekkel való kapcsolatra. A korai vagy késői érés befolyásolja a serdülő testképét és külsejével való elégedettségét. A korán érő fiúk elégedettebbek súlyukkal és egész megjelenésükkel, mint a kevésbé értek - tükrözvén az erő és a férfias bátorság, férfias erényeinek fontosságát a társadalmunkban. Viszont a behívási korhatár 18 évre való leszállítása - akkor, amikor a felnőtté válás kitolódott - nem volt kellően átgondolt döntés a hadsereg szempontjából. Egyre több önállótlan, élettapasztalattal nem rendelkező fiatal vonul be a hadseregbe. Jelentős hányaduk lelkileg, személyiségében még éretlen a katonaságra. Nem alakult ki olyan felelősségtudatuk, az a kompetenciakészletük, amely alkalmassá tenné őket arra, hogy egy olyan szervezeti rendszerbe, mint a hadsereg, beilleszkedjenek. Hiszen ebbe „az államapparátus részét képező, történelmileg, funkcionálisan és strukturálisan társadalmi meghatározottságú, üzemszerűen működő, tagjaitól engedelmisséget követelő uralmi szervezetbe” (Kiss, 1994, 75.) bevonultatottak nem fogják automatikusan levetkőzni (civil ruhájukkal együtt) a laktanya kapuit átlépve a polgári életben és munkahelyen elsajátított életviteli-magatartási normáikat, kulturális szokásaikat, illetve életmódjukat - s ez a tény számos feszültség forrásává válhat. A megelégedettség alacsony szintje olyan jelenségekben nyilvánulhat meg, mint például a visszahúzódas, ellensúlyozás, fantáziálás, lemondás, érdektelenség, unalom, csömörérzet, valamint a megfutamodás vagy a sokszor nem is tudatosult aktív, passzív ellenállás.

Alkalmatlanság

A tényleges katonai szolgálatra történő bevonulás után elkövetett öngyilkossági kísérletek, a befejezett önpusztítások, továbbá a sorkatonai szolgálatok alatti kényszerű leszerelések arra készítették a kiegészítő parancsnokságokat, hogy a sorozáson még sokoldalúbb - a személyiség egészére kiterjedő - szűrést végezzenek a behívásra tervezett állomány körében.

A sorozáson alkalmatlan fiatalok aránya (%)

1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
11,5	11,2	8,7	9,4	11,0	26,7	30,1	26,7	29,2	31,4	35,4	37,5	42,1

(Eszényi, 1994, 12.; Kiss, 1998, 183.)

A nem bevonultatható fiataloknál a pszichés alkalmatlanság az összes többi kizáró oknak csak egy hányada. Nem vonul be az, aki nem végezte el az általános iskola legalább hat osztályát, aki súlyos bűncselekményt követett el, három gyermeke van, családjában több munkanélküli van és ő a családfenntartó, szolgálati helyén testvére öngyilkosságot kísérelt meg, vagy követett el (Csapody, 2000, 30.). A pszichés labilitás viszont nem nyilvánvalóan kizáró ok. Az 1995 augusztusa és 1996 februárja között bevonultak (összesen 29 129 fő) közül 454 személy követett el öngyilkossági kísérletet bevonulása előtt, 5%-uk családjában, hozzátartozói körében pedig már követtek el parasuicidiumot. Igen magas, 28,6% a rendszeresen alkoholt fogyasztó katonák száma is. A bizonytalan szociális helyzet, a munkanélküliség magas száma, a katona nem megfelelő toleranciaszintje nagy szerepet játszik abban, hogy a hátrányos helyzetű családból bevonult személy konfliktusai megoldására a szűkebb környezetben elkövetett suicidiumot válassza megoldási mintaként (Kunfalvi, 1998, 41-42.)

Foglalkoztatás, képzettség, munkanélküliség

A tizen- és huszonévesek köztudottan a munkanélküliség által fokozottan veszélyeztetett kategóriába tartoznak. Egyes longitudinális háztartási panel vizsgálatok szerint - a férfiak átlagosan 14%-os munkanélküliségi rátájához képest a 16-19 év közötti fiatalok közül összességében 43%-nyi, s a 20-24 év közöttiek esetén is 16%-nyi a munkanélküliség által érintettek aránya. 1996-ban átlagosan 40% fölött volt és 1997-ben is 40% körül alakult a sorkatonai szolgálatra bevonultatottak csoportján belül azok aránya, akik munkanélküliek voltak (Kiss, 1998, 193.). A régi, elavult képzési rendszer túltelített szakmákra képezte és képzi azokat az embereket, akikre a munkaerőpiacon egyszerűen nincs szükség ma. Alig konvertálható tudású, speciális és senkinek nem kellő szakmákkal bíró fiatalok százai hagyják el az iskolapadokat.

Eltérő bánásmódot, beavatkozási típusokat igényel az, aki azt az emocionális veszteséget próbálja feldolgozni, amely akkor érte, amikor néhány nappal a bevonulás előtt közölte vele munkáltatója, hogy - az ide vágó „munkahelyvédelmi” jogszabályok ellenére, melyek tiltják a bevonultatott elbocsátását a bevonulása előtt 90, illetve leszerelése után 30 nappal - mégis elküldi, mert nem akarja fenntartani a munkahelyét. A munkahely elvesztésére („tárgyvesztésre”) nagyon gyakran negatív attitűdváltozással, kilátástalanság-érzettel, mentálhigiénés problémákkal, vagy alkalmanként deviáns viselkedésformákkal (alkoholizmus, drogfogyasztás, bűnözés) válaszolhatnak az érintettek. Hiszen az emberek jókora hányada azonosul munkájával, az identitástudatuknak, önbecsülésüknek, önérzetüknek egyik forrása. A reakciók erőssége természetesen függ a családban, szűkebb rokoni-baráti körben, lokális kisközösségekben és különféle társadalmi intézményrendszer-elemekkel való mindennapi érintkezés során nyert (elő)szocializációs tapasztalataiktól, az általuk megismert konfliktuskezelési technikáktól, értékrendszerektől is. „A munkanélkülivé válás veszélyt jelent az egyének pszichoszociális egyensúlyi állapotára, krízishelyzet állhat elő, mely okozhat:

1. olyan adaptációs kórképet produkáló *fiziológiai* reakciókat, mint amilyen például a gyomorfekély, magas vérnyomás, egyes pszichoszomatikus betegségek stb.;
2. *kognitív* reakciókat (megoldáskeresés, változtatási hajlandóság csökkenése);
3. *érzelmi* reakciókat, például félelmet, szorongást, aggodalmat, haragot, ellenségességet, agressziót, büntudatot, bánatot, depressziót, magába húzódást, ürességet, levertségérzetet, illetve a reményvesztettség fájdalmas érzését;
4. *devianciákat* (kriminális cselekmények elkövetését, öngyilkosságot stb.).”(Kiss, 1994, 79.)

A magas munkanélküliségtől sújtott megyékben a lakosság vagyona, megtakarítási képessége és jövedelme is kisebb (Küllő, 1992, 19.), így az onnan bevonult sorkatonákat szüleik is kevésbé képesek támogatni.

Az olvasás szerepe a katonaságnál

Az olvasás a fantázia világban való utazás. A szemünkkel felfogott betűk az agyunkban képekké válnak. Ha olvasunk, elrepülünk egy olyan világba, ahol bármi megtörténhet.

Az ember - ha „igazán ember” - életének örömteli vagy szomorú periódusában kikapcsolódhat, megnyugvást találhat, ha az irodalmi alkotásokhoz fordul. A jó könyv, az olvasmányos szöveg óriási erőt ad, katartikus hatást kelt, szuggesszív hatást kelt. Azt gondolom, hogy a fiúk körében különösen népszerű fantasy regények olvasása és játéka (árulkodó maga a szerepjáték kifejezés is) egyfajta menekülés a valóság elől.

A 60-as években a tizenévesek legkedveltebb szabadidős tevékenysége az olvasás, főként a szépirodalom olvasása volt, a 70-es években addig ugyanez már a 6. a rangsorban, a 90-es évek második felére pedig a 12. helyre csúszott vissza (Nagy, 2001, 10.). Tudomásul kell vennünk a szabadidő „újrafelosztásáért” vívott küzdelem tényét, a mozgókép ellenállhatatlan vonzerejét, a tévé előtt töltött percek folyamatos növekedését. 1998 tavaszán az 50 évesnél idősebb magyar férfiak naponta több mint 5 órát, de még a 18-24 évesek is napi 184 percet tévéznek (Nagy, 1999, 24.), míg a naponta olvasásra szánt percek száma 39-ről 13-ra csökkent. A nyolcvanas évek derekán végzett országos reprezentatív felmérésből tudjuk, hogy az aktív dolgozók mintegy 31%-ának - munkavégzés közben - *soha* nem kell gyakorolnia az írás, olvasás, számolás és rajzolás közül *egyik tevékenységet sem*. (Külön az írásra 60%, az olvasásra 44% mondta, hogy *soha* nem gyakorolja munkája során.) Főleg az alacsony végzettségűek körében, a mezőgazdasági fizikai dolgozók, valamint a betanított és segédmunkások között vannak sokan (mintegy kétharmadnyian) azok, akiknek munkájuk során *soha* nincs szükségük olvasásra és (70-80%-uknak) az írásra. (Gereben, 1998, 16.) Közismert, hogy az iskolázottság emelkedésével a könyvolvasók aránya, az olvasás gyakorisága egyaránt emelkedik - a bevonulók iskolai végzettségére viszont legjellemzőbb a szakmunkásképző.

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1998. febr.
	%	%	%	%	%	%	%
8 általános alatt	2,0	2,2	2,5	1,6	2,0	4,2	0,98
8 általános	25,0	25,8	25,7	25,3	30,8	26,1	17,45
Szakmunkásképző	44,5	43,6	44,7	47,5	45,0	46,0	51,38
Érettségi	26,9	26,6	25,6	24,8	21,4	22,5	27,14
Főiskola, egyetem	1,6	1,8	1,5	0,8	0,8	1,2	3,05

(Eszényi, 1994, 4.; Kiss, 1998, 184.)

Ijesztő adatokat sorolhatnánk a végtelenségig, álljon itt már csak egy konkrétum a katonaságra vonatkozólag: 2001 tavaszán megtiltották a 24 órás őrszolgálatba indulóknak, hogy könyvet tartsanak málhájukban, mert az elvonhatja figyelmüket. Érthetetlen, hogy nem látták be azt, ha van mivel elfoglalni magát az éjjeli telefonügyelet során a virrasztásra kötelezett katonának, kevésbé fog elbóbiskolni a szinte mindig „esemény nélkül telt” szolgálat alatt.

Közérzetjavító intézkedések

A nehéz anyagi körülmények között is igyekezni kell megteremteni a jó étel, meleg körlet, rendes ruha, megfelelő tisztálkodási lehetőség, minél több hazamenetel, emberi bánásmód összességét. Végtelenül elszomorító ugyanakkor az a tény, hogy ma hazánkban egy gyilkosságért életfogytiglani börtönbüntetést töltő rab életkörülményei, ellátása jobb, mint egy sorkatonáé. Ez sem feltétlenül a kötelességteljesítés fontosságának irányába hat. (Schiller, 1995, 305.) Csak részben pénzkérdés a civil ruha most már laktanyán kívül engedélyezett használata; az állandó kimaradás lehetőségének bevezetése; a korlátlan számú 90%-os térítésű utazási kedvezmény biztosítása; vagy a 6 hónapos sorkatonai szolgálat bevezetése. Az emberi hang; a megbecsülés gyakorlása; az értelmes, arányos leterheltség megszervezése; a jó, egymásra figyelő, egymást segítő-megtartó közösség kiépítése egyáltalán nem pénzkérdés (volna). Hosszabb távon valószínűleg csak a megváltozott jogszabályi háttér (önkéntes, professzionális haderő létrehozása) hozhat megoldást.

Angyalbőrbe bújva

Leginkább az első nap sokkoló a laktanyában. Komoly megrázkódtatások érik a polgári életből kiszakított fiatalembereket. Elküldik a szülőket - a sírva távozó anyukák látványa sem éppen önbizalom erősítő -, elveszik a személyi igazolványát, útlevelét, felveszik az adatait, maga is csupán adattá válik. Hideg ennivalót kap, egész napra 2 szalámis kiflit és egy 2 dl-es dobozos üdítőt. Le kell vágatnia a haját. Mindenkinek, bármilyen hosszú vagy rövid a haja, sorba kell állni a fodrász előtt, amely nálunk 600 Ft-ba kerül. A parancsnoki állomány előtt kell megjelennie (ez 8 idegen embert jelent) „gatyában”, ahol kiválogatják őket a századparancsnokok. Szemrevételezik, elosztják alkat illetve végzettség szerint, ki melyik századhoz kerül. Ha 180-190 cm magas és arányos testalkatú, megfelelő kinézetű akkor a díszszázadhoz kerül. Ha olyan a szakmai végzettsége, hogy a különböző műhelyekben foglalkoztatni tudják (például asztalos vagy autószerelő), lecsap rá a logisztikai század. A diplomások többsége az adminisztratív, irodai munkát végző, telefonközpontot irányító törzsszázadhoz kerül. A „maradék” - akinek nincs iskolai végzettsége vagy hasznosítható szakmája - megy a rendész századhoz, 24/24 órás szolgálatot adni. Elsődleges tehát a megjelenés és a képzettség, emellett még egy kérdőívet kell kitölteni, ahol a kérdések a családi háttérre és a büntetett előéletre irányulnak, ennek alapján is születik a döntés.

Orvosi vizsgálaton vesz részt, gyorsan, rövid idő alatt, futószalagszerű rendszerben, négy oltást kap, megnézik a fogazatát („akár a vásári lónak”), megvizsgálják a nemi szervét, „húzza hátra a bőrt!” felszólítással. Zuhanyozni küldik a többiekkel együtt, hozzá kell szoknia, hogy ezután nem lehet egyedül a fürdőben. Leveszi a civil ruháját, olyan ruhát kap, amely bizony rongyos, kopott, nem az ő mérete. Egyforma lesz, elveszti az egyéniségét, uniformizálják. Egy honvéd lesz a század 90-140 fiataljából. 12-16 fős hálóteremben alszik az otthoni külön szoba helyett, nincs olyan hely a laktanyában, ahol egyedül lehet. Annyi privát tere sincs, hogy vetkőzéskor és öltözéskor elhúzódhasson. A zuhanyozó is három személyes, WC-n lenni is csak meghatározott időben lehet. Felszólító módban beszélnek vele, nálánál életkorban fiatalabbak is parancsolgathatnak neki.

Frusztrálódik, hisz nem sokat mehet haza az első két hónapban. Kimaradásra is csak teljesítménye függvényében mehet, jutalmazásképpen. Csak délután 4 után telefonálhat - mobiltelefon tilos behozni -, amikor a körletparancsnok csoportosan leviszi az irányítása alá rendelt újoncokat a telefonfülkékhez.

Az agresszió, mint válasz

Frusztráción azt az állapotot értjük, amelyet a cél elérésének akadályozása vált ki, és agresszió az a cselekedet tartjuk, amely a másinak kárt okoz. Ez a két fogalom szorosan összefügg egymással. A frusztrációt követő legjellemzőbb válasz az agresszió, viszont az agresszió nem mindig a frusztráció oka ellen irányul. Ha az illető személynek - jelen esetünkben az előjárónak - hatalma van, tehát az újonc katoná az agresszióját nem rajta, hanem egy másik, kevésbé veszélyes személyen, a társán vezeti le.

Azt a laktanyában is megállapíthatom, hogy a frusztrált helyzet ingere az agresszív viselkedésnek. A hierarchikus rendszer, amelyet a „csillagok” száma szabályoz, kialakítja az agresszióra való készséget. Nagyon megalázó, amikor az „egy csillagos”, jó esetben szakmunkásvizsgával rendelkező vezető „ugráltatja” az érettségivel, esetleg diplomával rendelkező újoncot, s olyan munkákat végeztet vele, mint például a század WC-jének takarítása.

A sorállományú korosztály elsősorban önmagát akarja nevelni. Ezért aztán ellenállással reagál arra, ha észreveszi, hogy Őt akarják nevelni. Ez is forrása lehet a konfliktusoknak, személyközi feszültségeknek. A fiatal elvárja, hogy mint teljes jogú felnőttel, logikusan gondolkodó emberrel bánjanak vele. A 18-24 éves fiatalok eredményességre és sikerre törekcszenek. Ha az értelmét megvilágítja az előjáró egy-egy munkának, racionális beállítódásuknál fogva elfogadják azokat. Ha a katonai nevelés során ezeket nem veszik figyelembe, akkor az egyén magatartása, erre válaszul támadás, agresszív jellegű lehet.

S a frusztráció és az agresszió közé még beillesztődnek a környezet feltételei. A helyzetben meglevő jelzések nálunk: az állandó ordítózás, a parancsszavak pattogása, a folyamatos siettetés ösztönzése. Tehát a személyben felébred a düh, és ehhez a dühöz a laktanya környezete kiváltó ingerként, hozzájárul.

Berkowitz szerint bizonyos tárgyak a tapasztalat révén asszociálódnak az agresszióval, a fegyver különösen jellegzetes példa erre. Nálunk a fegyver „munkaeszköz”, minden nap fél óra a napirendből fegyverkarbantartásra szánt idő. A pisztoly, a revolver olyan tárgy, amelynek világos, behatárolt funkciója van, ezek az élet kioltására, hivatalosan megfogalmazva: „az ellenség élő erejének leküzdésére” alkalmas eszközök. Ezeknek a tárgyaknak az agresszív jelzőmozzanat értéke igen nagy. Frusztrált vagy feldühített emberek bizony több agressziót mutatnak munkahelyemen a fegyver jelenlétében.

A laktanyában elvárt viselkedést modellkövetéssel sajátítják el. Nálunk az agresszív viselkedés az elfogadott magatartás. Ezt a környezet, a fegyverek, az egyenruha, a szabálykövető magatartás csak erősíti.

A frusztráción kívül számos más élmény is megemelhetheti az ember averzív arousal szintjét és megnövelheti az agresszió valószínűségét. Nálunk kb. 800-1000 ember van egy viszonylag szűk helyen, - bár azt tapasztaltam, hogy más laktanyák még rosszabb helyzetben vannak. Egy emeleti részen 10 körlet van, benne emeletes ágyakon 10-16 ember. Az ablakok nem jól szigetelnek, eső is beesett már, a hideg is behúzás, és a meleget sem lehet kizárni. Nyáron esténként 10-ig - takarodóig - inkább kint vannak a laktanya udvarán azok, akik nem mehetnek kimaradásra, mint hogy fent legyenek a századszinten. A térbeli zsúfoltság, az egyénre jutó minimális tér (1-2 négyzetméter) növeli a hajlamot az agresszióra. Azonos időben történik az ébresztő, a tisztálkodás, a ruhák és a bakancsok felvétele, a sorakozóhoz rohanás. A tömeg, a

legalább 10 ember állandó jelenléte megnehezíti ezeket a tevékenységeket. Ezek a helyzetek mind az egyén személyes terét szűkítik be, és kellemetlenül, zavaróan hatnak. megnövekedhet a helyzet elhagyására késztető tendencia is.

A provokáció, a hőség és a zaj olyan feltételek (Aronson, 2001, 274.), amelyeket rendszeren averzívnek élünk meg. A katona málhazsákja kb. 5 kg, a teljes menetfelszerelés kb. 10 kg. Ezzel kell - büntetésként gázálarcban - futni, kúszni, árkot ásni stb. Ha az egyén előzőleg már ráhangolódott arra, hogy agresszíven cselekedjen, a fizikai fáradtság és a vele járó fizikai tényezők: a pizok, a por és az izzadás megnövelheti az agresszív válasz lehetőségét. A robbanást és a vele együtt járó agressziót csökkentheti az előjáró, hogy 10-15 perc pihenést iktat be a gyakorlatok között. Erre külön szabályzat is vonatkozik. Ekkor nem következik be az agresszió növekedés.

Sajnos, nálunk, a laktanyában a katonai rend és a fegyelem, védelmében alkalmazott szükséges eszközként használják a durvaságot. A katona erre felhatalmazva is érezheti magát, hisz a rendészeknek tanítják is a kényszerítő eszközök, közöttük a testi kényszer fogalmát és fogásait. Tehát nem szankcionálják az előjárók a nem kirívó durvaságot.

Az időperspektíva beszűkülése is fokozhatja az agressziót. Ez utóbbit a leszerelő állománynál lehet leginkább tapasztalni. Amikor már tudják, hogy „fogy a centiméter”, fogynak a napok, már csak órák vannak hátra a laktanyában, akkor nagyon nehéz az indulatokon uralkodni, a helyzeten úrrá lenni.

A mentálhigiénés tevékenységnek a laktanyában elsősorban ventilláló szerepe van, igyekszem segíteni elviselni a bent levő létet. Én hiába kínálok tartalmas és értelmes tevékenységre való teret és helyet, az előjárók hozzáállásán is múlik, hogy az érdeklődő fiatal le tud-e jönni a könyvtárba, vagy minden eszközzel megakadályozzák ebbéli szándékát. Már azt tudomásul vettem öt év alatt, hogy csak néhány parancsnoknak fontos a katonái értelmes szabadidős tevékenysége, de azt sohasem akarom megszokni, hogy munkámban akadályoznak.

Felmérés

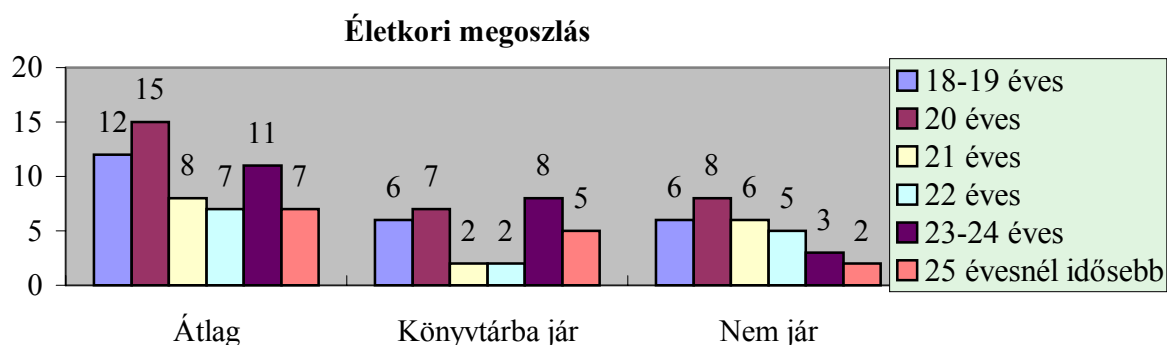
A vizsgálat célja, módszerei

A kérdőív specialitása volt, hogy a könyvtárra irányult, hogy milyen segítő lehetőségeket tud nyújtani a sorkatonáknak arra, hogy megküzdjenek a helyzettel. Vizsgáltuk, milyen lehetőségek vannak egészséges személyiségük és interperszonális kapcsolatrendszerük megőrzésére a fennálló keretek között. Célom volt, hogy a könyvtár optimális nyitva tartását és szolgáltatásaiban rejlő lehetőségeket feltérképezsem, és az igényekhez igazítsam. Valamint az is, hogy a sorállomány a könyvtár által nyújtott lehetőségeket minél jobban kihasználja.

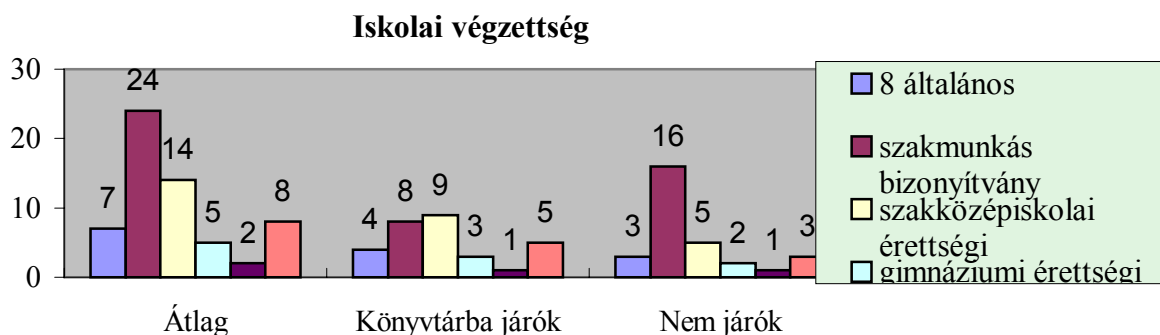
A mintát úgy igazítottam, hogy a könyvtárba járó és nem járó állomány szokásainak különbsége érzékelhető legyen.

A minta tulajdonságai

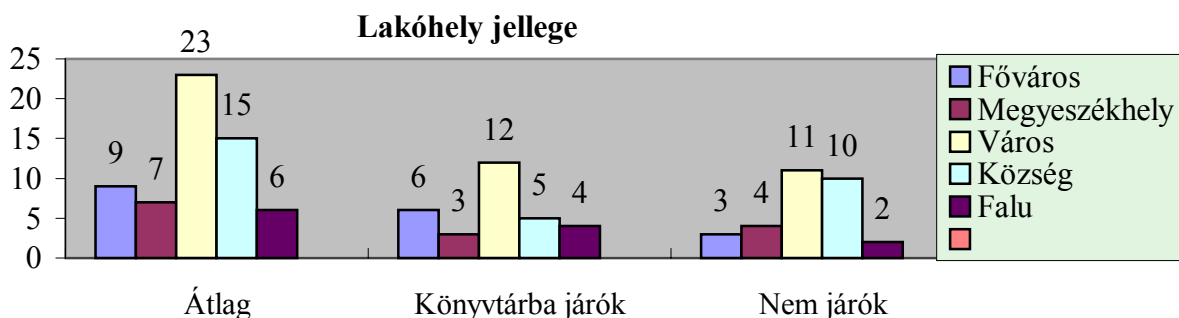
A 2002 februárjának elején lefolytatott felmérés elméleti kereteit meghatározta az a tény, hogy (a harmadidőszakos állomány leszerelése után) olyan rendészeti, díszelgő vagy törzsszázados szolgálatot ellátó sorkatonák közül került ki a vizsgált 60 fő, akik legalább 3, viszont maximum 6 hónapja vonultak be a 32. Budapesti Őr- és Díszezred kötelékébe.

Az általam ismert környezetből választottam ki a számomra pozitív példákat: a 60 fiúból 30 olyan töltötte ki a kérdőíveket, aki jár a könyvtárba, és 30, aki nem.

A könyvtárba járók ott helyben tették ezt meg, a könyvtárba nem járók tekintetében pedig megkértem előljáróikat, hogy osszák ki a századuknál a kérdőíveket. Munkájukért köszönettel tartozom a R/3. parancsnokának, Köhalmi Zoltán századosnak, a Törzsszázad parancsnok helyettesének Gulyás Csaba főhadnagynak, és a D/C parancsnok helyettesének. Besnyi Gábor főtörzsőrmesternek.

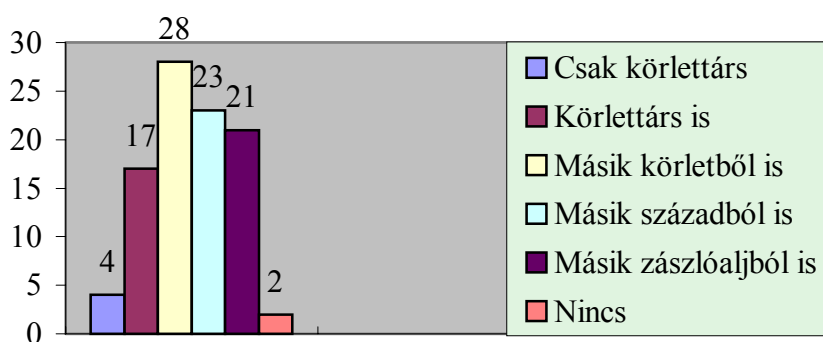
Valamilyen logika miatt nagyon sok fiatalot hívnak be 100 km-nél messzebből, sőt 200 km-nél távolabbról is. Létszámuknál kevesebb budapesti, és a 100 km-nél közelebből, Pest és egyéb megyéből érkező. A kimaradások 5-8 órája sokaknak nem elég hazajutni - a vonatok menetrendje miatt sem -, de a megítélt hétvégi eltávozást is jócskán lerövidíti egy 10-10 órás oda-vissza út. Átlagban 3,08 óra alatt érnek haza a laktanyából (23. kérdés).

Az adatfelvétel és -feldolgozás során kiemelt szempont volt a résztvevők személyiségi jogainak fenntartása és védelme: így a minimális személyi adatot tartalmazó kérdőíves válaszok nem juthatnak illetéktelen kezekbe.

Interperszonális kapcsolatok

Ahol ennyi ember van összezárva, ott a stresszel való megküzdés egyik eszköze, hogy társas támaszt szerezzen. 58 fiú mondja a 60-ból, ezzel összhangban, hogy igen van barátja. Jó életösztönt mutatnak be ezek a válaszok. Az előfeltételezés ellenére van másik körletből, és másiks századból is. Az előjárók, bár próbálják szítani a századok közti ellentéteket, a fiúkban van egy egészséges, mértéktartó önvédelem. Nem mennek bele az ellentéteket szító nagyon sarkos uszításba. Mivel ennyire tipikus, hogy vannak baráti kapcsolati 58 fiúnak, akinek nincs, az veszélyeztetettebb itt.

Van-e barátja itt a katonaságnál?

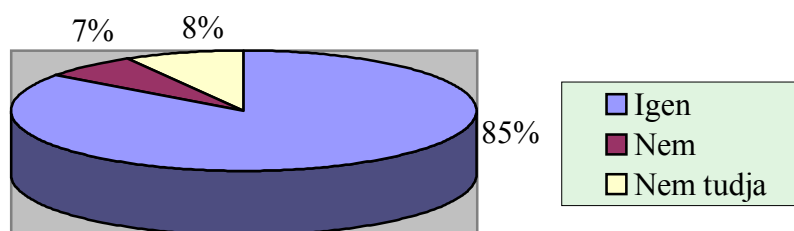

A több hónapnyi együttlét során szinte mindenkinek (97%) sikerült barátot találni. Az újoncok általában el vannak szigetelve teljesen a többiektől: kiképzőiken kívül más nem léphet be századszintjükre, kimaradásra és haza pedig 2-3 hétig nem mehetnek, így próbálják védeni őket, illetve közösséggé kovácsolódásukat elősegíteni. Ők tehát csak egymással barátkozhatnak. Az összezártság remélhetőleg nem csak kényszert jelent, hanem valóban talál magának mindenki barátot hamar. Kettőnek mégsem sikerült, azok egyike 28 éves „túlkoros” budapesti, vagyis saját ismerősei, barátai közel laknak. Ráadásul sofőrként szabadabban

mozoghat, de katonatársaitól elszigeteltebben él. A másik barát nélküli 20 éves és a laktanyától 3 órányira lakik - válaszaiból nem tudok következtetni, hogy mi lehet az ok. Mindketten könyvtártagok, egyikük laktanyai szabadidős tevékenységként a könyvtárba járást írta, és a másiknál is szerepel az olvasás. Vajon menekülés vagy közegkeresés nekik a könyvtár?

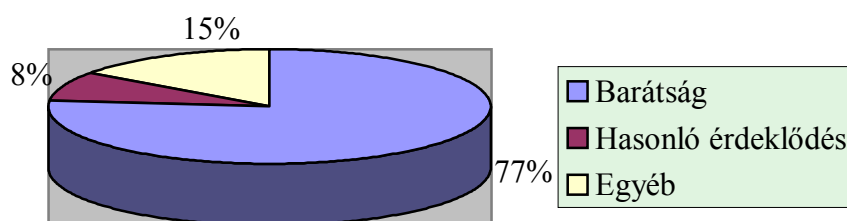
Nem igazolódott be azon feltételezés, hogy a különböző zászlóaljakra tartozók ritkán barátkoznak, mert az alapkiképzés során szándékosan beléjük „nevelik” a többi zászlóalj iránti megvetést, az „ellenségkép” kialakításával erősítve a századok identitásfejlődését, valamint a rivalizálással ösztönözve őket jobb teljesítményre, hisz sokaknak (35%) van barátja más zászlóaljból is. Tehát az előjáróknak az a törekvése, hogy összeugrasszák a zászlóaljakat, megéri a közös érdeklődésen, közeli lakóhelyen vagy a szolgálatok alatt kialakuló barátságokon.

Valakivel szeretne kapcsolatot tartani a leszerelés után?

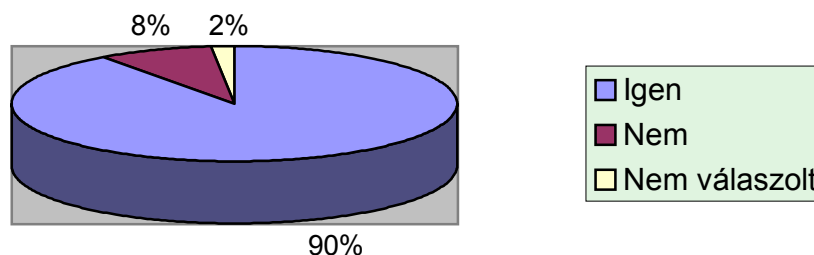
A közös sors, a közös megpróbáltatások, a bulik és csínyek összehozzák a sorkatonákat. A humor még a kérdőív kitöltésekor is fel-felbukkan, például a csinos hadnagy asszony révén. Az 51 igen válasz igen biztató.

Miért szeretne kapcsolatot tartani valakivel leszerelés után?

52 igen válasz a barátságot és a közös érdeklődési kört említi indokként. Ráerősít a kapcsolattartás fontosságára. Rokonszenv és a bizalom a kapcsolatok alapja. A közös élettér, az egymásra utaltság, a 24 órás szolgálatok összekovácsolják a fiúkat. A közös téma, a katonaság, a közös ellenségkép, amiről közösen gondolkodnak a 9 hónap alatt közösséggé fognak össze.

Tartana-e magánál mobiltelefont, ha engednék?

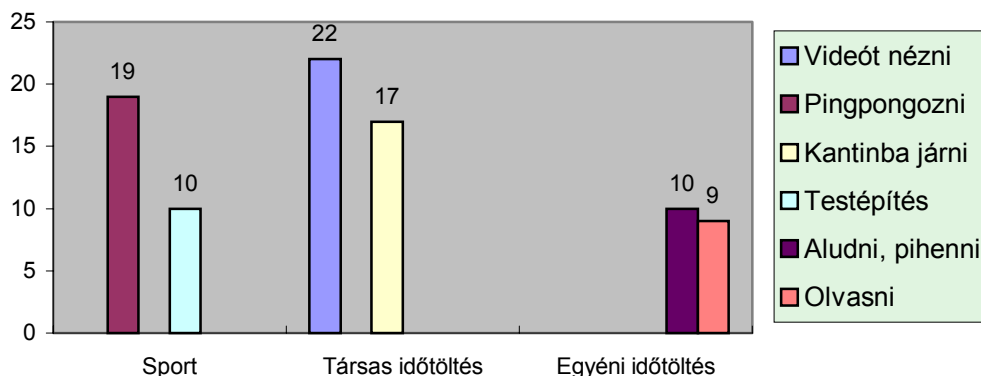
A mobiltelefon kérdés azért fontos, mert a családdal, a barátokkal, barátnővel való kapcsolattartás eszköze lehetne a mobil. A hasonló korosztály 90 %-ának van ilyen készüléke. Valószínűsíthető, hogy 80-90%-ban igennel felelnek majd erre, hiszen összesen 4 nyilvános telefon található a laktanyában, ami az 1000-1200 sorkatonát tekintve nagyon kevés. Főként a bevonulások után alakulnak ki tumultuózus jelenetek, amikor az újoncok szeretnének ismerős hangot hallani, hazaszólni, panaszkodni valakinek. Azután aki nem fél a gyakori alapos táskellenőrzéstől, és van mobiltelefonja, behozza a laktanyába. Ez elvileg tilos, de zászlóaljanként más megítélés alá esik. A logisztika sofőrjeinek kötelező, hogy legyen, hiszen bármikor lerobbanhatnak az öreg autók. A katonai rendészeknél nem nagyon törődnek vele. A biztosító rendészeknél elveszik, és a legközelebbi látogatáskor hazaküldetik, ha valakinek a szekrényében, málhájában megtalálják az előre tudható ellenőrzéskor vagy felczipel eligazítás alatt, de nem kutatnak utána. A díszelgőket komolyan megfélemlítik, hogy megvonják az eltávozásukat, ha valaki be merne hozni. A törzsszázadnál szemet hunynak.

Nem tartana: 8,3%. Ketten közel laknak, s bár hiányzik a családjuk, barátnőjük, a gyakori találkozás lehetősége feleslegessé teszi a mobilt - valószínűleg. Egy fiúnak hiányzik a család, mégsem tartana, kettő nem említi a családot, a fontosságnál sem, a hiányzóknál sem. Talán nincs, akinek telefonálhatnának. De lehet, hogy eddig sem volt nekik mobiljuk, a magas telefonszámla miatt a nemleges válasz?

Szabadidős tevékenységek a hadseregben

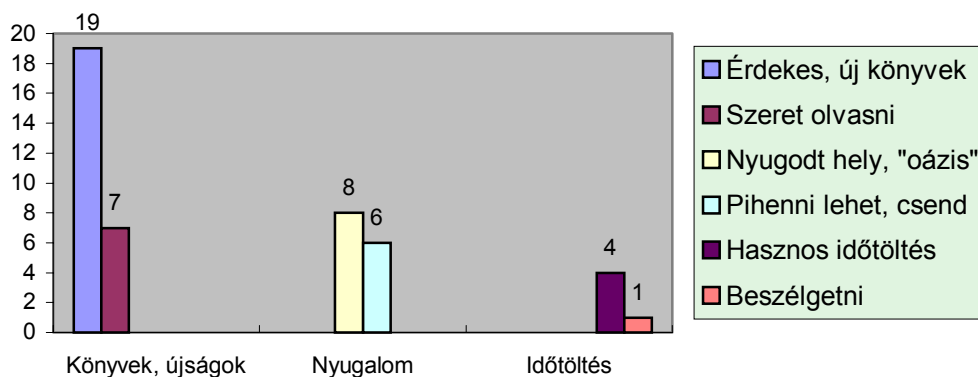
Mivel tölthetik a sorkatonák szabadidejüket a laktanya falai között? Ha már túlestek az alapkiképzés időszakán, nem kell késő délután is bakancsfényesítéssel, körlettakarítással vagy fegyverkarbantartással foglalatzkodniuk, nagyjából szabadon dönthetnek idejükről. A szándékosan kevés megadott lehetőséghez (videó, pingpong, csocsó, kábel TV) képest 18 félért írtak. Legnépszerűbb a videó és a pingpong, melyek minden századszinten igénybe vehetők délutánonként (lásd 12. kérdés!). A kábel TV kötetlen hangulata, a sörhas növesztése (28%) megelőzi a jól felszerelt kondicionálótermek látogatását, valamint az alvás, pihenés (17%) is az olvasást.

Mit szeret csinálni szabadidejében a laktanyában?

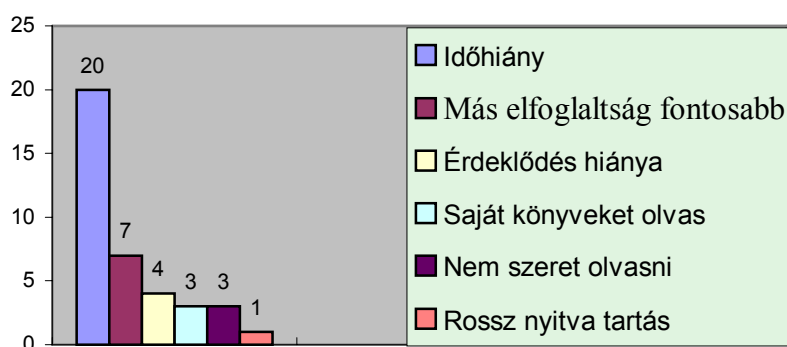
Az olvasáson kívül négyen említették kiemelten a könyvtárba járást. Hatan a kérdést félre értve a kimaradást, illetve a „csajozást” írták kedvenc laktanyai szabadidős tevékenységnek. A harminc megkérdezett általában többféle indokot is írt. 31 válasz a funkcionális működésre vonatkozott, (érdekes, új könyvek, napilapok, tanulni lehet) 14 a környezetre (nyugodt hely, oázis, pihenni lehet, csend) és 1 az interakciós kapcsolatra. A kétharmada a rendeltetéséért jár a könyvtárba, az egyharmada azon túl, hogy szeret olvasni, még valami plusz többletet is jár. (Remélem ebben az én személyiségem is szerepet játszik.)

Mi az, amiért szívesen lejár a könyvtárba?

A könyvtár népszerűségét és látogatottságát növelte, hogy december végén kaptunk közel egymillió forintot könyvtárfejlesztésre. Ebből a pénzből majdnem 500 db új könyvet vettünk. Előfizettünk 20féle folyóiratot, magazint, amelyek eddig nem jártak. Ilyen arányú fejlesztés az utóbbi években nem volt. De nem csak az olvasni szeretők járnak le, hanem a nyugalom és csend, illetve a pihenés lehetősége is vonzóerőt jelent. A nyelvkönyvek, érettségire felkészítő könyvek segítségével hasznosan is eltöltheti idejét a tanulni vágyó.

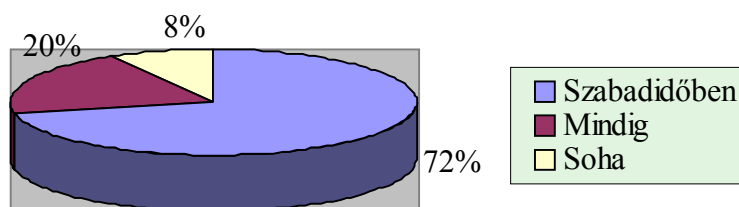
Miért nem jár könyvtárba?

A rendészek 24/24 órás szolgálati beosztása, a diszelvek napi 5-6 órás gyakorlása gyakran lehetetlenné teszi, hogy meglátogassák a könyvtárat, hiszen az egyéni szabadidő délután négytől kezdődik, fél órával a könyvtár zárása után. Mivel a válaszok 53%-a vonatkozik erre, lehetőséget kell teremtenem, hogy többen hozzáférhessenek a könyvtár szolgáltatásaihoz. A nyitva tartást márciustól szerdánként este 6-ig kitolom, és megpróbálok videó filmklubot beindítani.

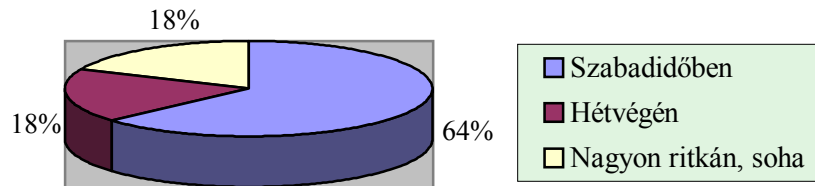
Az érdeklődés hiányával már nem ilyen egyszerű megküzdeni: 18%-uk egyáltalán nem érdeklődik az olvasás iránt, vagy mást fontosabbnak tart nála (szintén 18%). 10% inkább saját könyvét olvassa, mert elégedetlen a választékkal, vagy nincs is tisztában vele.

Mikor lehet rádiót, magnót hallgatni a körletben?

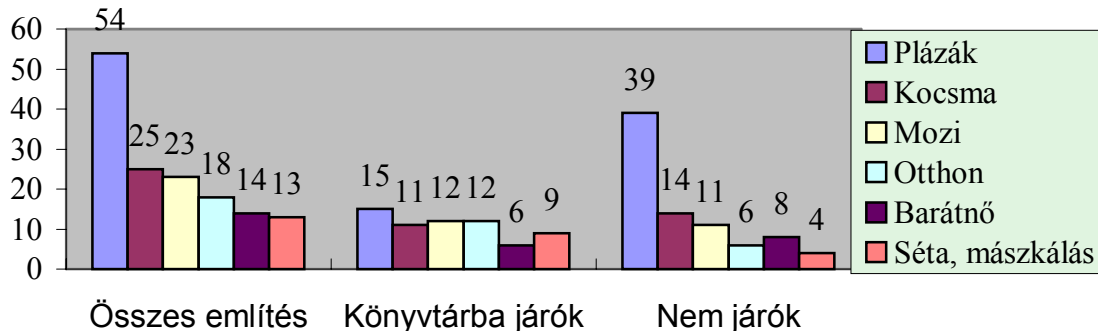
A szabadidő délután 4-től este 10-ig tart, ekkor van lehetőség zenét hallgatni - ha van konnektor a körletben, és valaki visz be saját rádiót vagy magnót, mert készülék csak az ügyeletes asztalán található (valamint a klubszobában, ahol van ilyen). Aki nem fél, hogy ellopják, hoz be walkmant, azzal nem zavarja mások pihenését. A szolgálatot leadók vagy szolgálatba nem lépők délelőtt is rádiózhatnak, ha nincs olyan fontos teendő, mint takarítás, szekrényrend újra kialakítása stb.

Mikor lehet TV-t, videót nézni a századszinten?

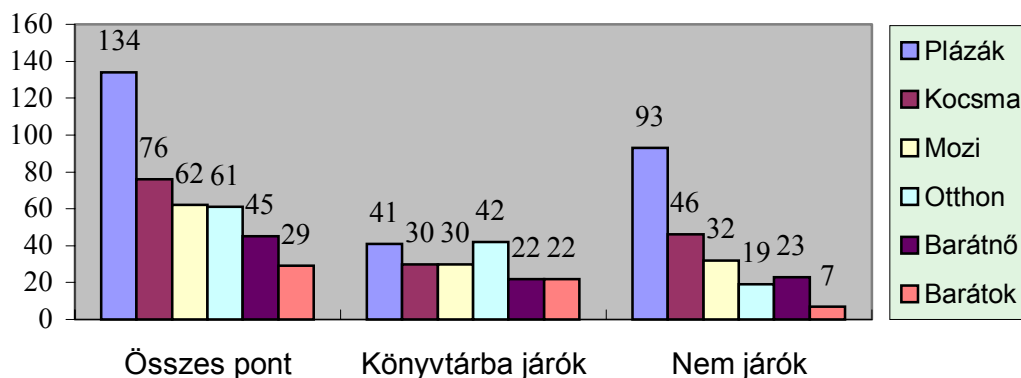

Tévékészülék a klubszobában található, illetve hétvégén a század ügyeletesének asztala mellett, ha elkéri a raktárostól. A videó általában a századparancsnok irodájában van, „nehogy tönkretegyék.”

A legfontosabb 4 hely, ahol eltölti a szabadidejét a kimaradás alatt

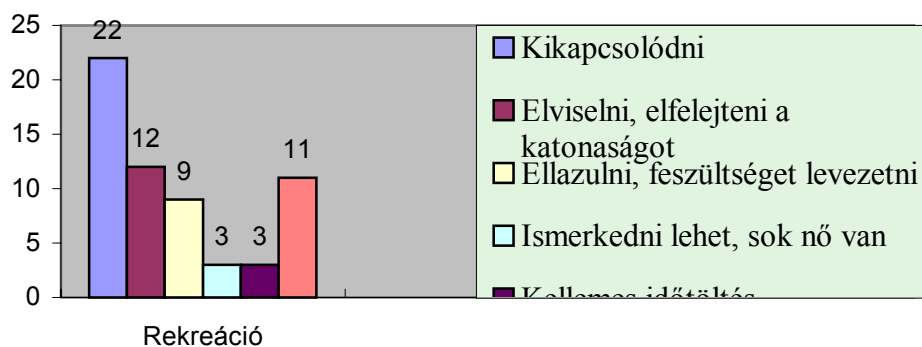
Azt gondoltam, hogy a családnál és a barátnőnél töltik el a kimaradás alatt a szabadidejüket - amennyiben ezekre is helyként gondolnak, illetve ha olyan távolságban laknak, hogy a kimaradás 5-7 órája alatt haza tudnak utazni. De a 23. kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy átlag 3 órát utaznak, hogy hazajussanak. Tehát a kimaradás 4-5 órájába leginkább budapesti helyek látogatása fér bele, s azok közül a plázák, kocsma a legnépszerűbbek. Sokan bémézkodnak, ögyelegnek bevásárlóközpontokban, vagy ülnek be egy kocsmába feszültségoldásként, mámort keresve. Az elsőként említett helyek rangsorában is második csupán az otthon - és a kocsmával holtversenyben harmadik a barátnő -, viszont az összes válasz tükrében még a mozi is megelőzi a kocsmával együtt a családot és a barátnőt, valamint a gyorséttermek, pizzériák is fontosabbak a barátoknál. Mozimániások mindenhol vannak, bár a budapesti multiplexek ezer forintos árait nem a zsoldhoz szabták. Páran kihasználják, hogy a katonakönyvvél ingyen mehetnek be a múzeumokba, volt olyan katona, aki könyvtárba járt internetezni és újságot olvasni, amikor csak tehetett. Nyaranta gyakran mennek strandra, akár a Velencei-tóra leruccanva. Hétvégeken népszerű a diszkó, ha éjfélig vagy reggel 6-ig szóló kimaradást kapnak. Az adatok igazolják azt a vélekedést is, hogy akár sétálni, cél nélkül mászkálni a pályaudvaron vagy a belvárosban is inkább szeretnek, csak hogy addig se kelljen a laktanyában lenniük.

Hogy pontosabb képet kapjunk, minden elsőként említett helyre 4, a másodikakra 3, a harmadikakra 2, a negyedikekre 1 pontot adtunk.

A könyvtárba járó 30 ember közül 8 az otthont jelölte meg legfontosabb (1.) helyként a kimaradás alatt, és összességében is több pontot kapott (42), míg a plázákat csak 5-en írták az első helyre, s csupán 40%-uk tüntette fel valamelyik helyen ezeket a szórakoztatóközpontokat - a könyvtárba le nem járók 70%-val szemben.

Miért jár oda szívesen? A legfontosabbról indokolja meg!

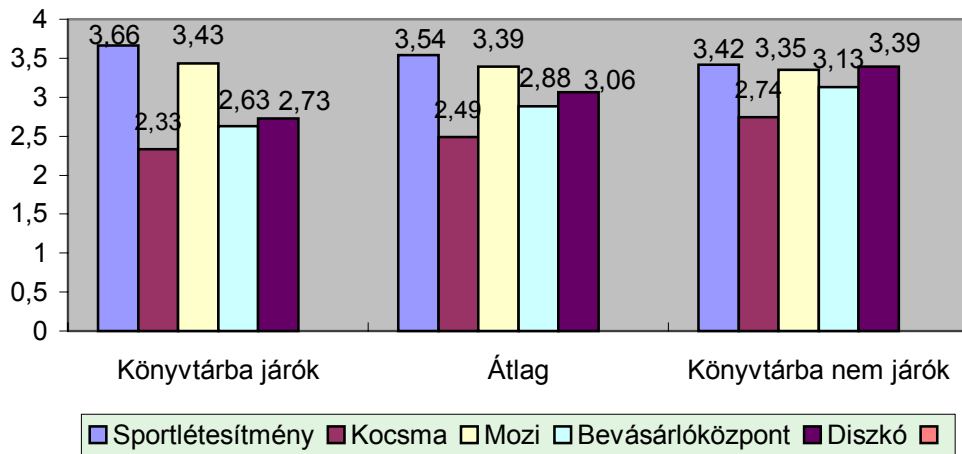

Az előfeltételezésemet igazolták a válaszok. 43 válasz a kikapcsolódást, a feszültség levezetését takarja. Azt gondolom, hogy ez egy látélet a laktanya hangulatáról, légköréről. A lepusztult épületek, az embertelen bánásmód, az állandó ordítozás, parancsolgatás miatt, aki csak teheti, kimegy a városba felejteni. Az alkohol, a cigaretta és a más emberek társasága segít elviselni a következő napot. A bezártság, a szabadság hiánya jellemtorzulásokat idéz elő. Mégis előfordul a díszelgőknél, hogy aki nem megfelelően teljesít, képtelen rezzenés nélkül állni órákon át, attól megvonják az alanyi jogon járó kimaradást - ha máshogy nem, délutáni készültség ürügyével.

(A válaszokat szó szerinti említésük alapján elemeztem és osztályoztam, hiszen majdnem mindenki ugyanúgy, ugyanazt írta.)

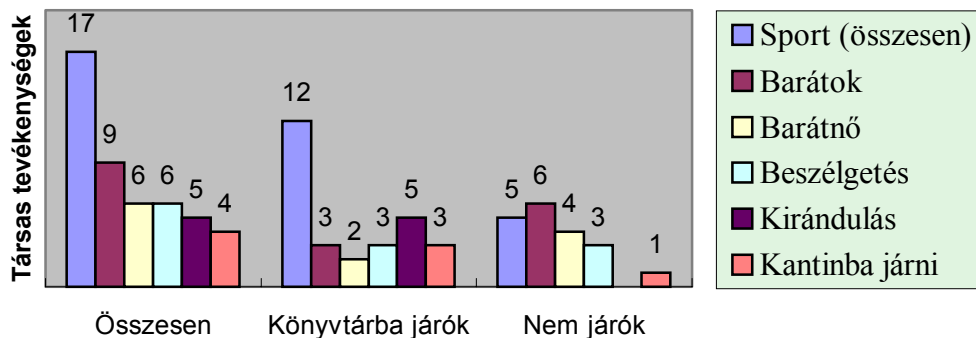
A könyvtárba járók és nem járók ítéleteit összehasonlítva megállapítható, hogy a kocsmák, bevásárlóközpont és a diszkó kedveltsége jóval alacsonyabb a könyvtári olvasók között.

Mennyire fontosak egyes helyek az Ön életében? (1-5)

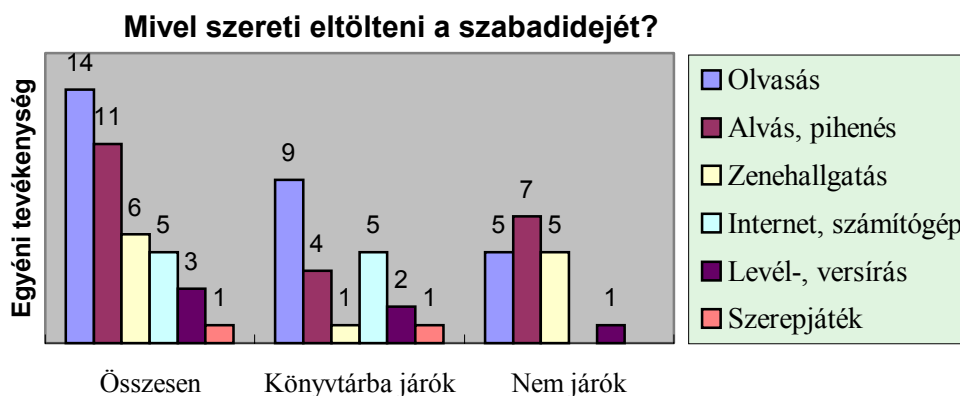
A szórakozással foglalkozó országos és helyi kutatások igazolják, hogy az alacsony iskolai végzettségű rétegek választják gyakran a kocsmákat kikapcsolódásuk, beszélgetésük, szórakozásuk helyszínéül, nem ismervén alkalmasabb helyet ezen igényeik kielégítésére (Kerülő, 1993, 46.). Meglepőnek tűnhet, hogy a 4. kérdés legfontosabbnak ítélt helyeire sokan csak 3-as vagy 2-es osztályzatot adtak. Ez arra utalhat, hogy bár idejük nagy részét a közösségi térként szolgáló plázákban töltik (mert ott meleg van, világos, kirakatok, lányok, boltok, étkezdék, mozi, az ücsörgésért nem kell fizetni; jól megközelíthető, azt hallják az „öreg” katonáktól stb.), de ettől azok nem válnak fontossá, csak nem ismernek Budapesten más helyeket, ahol ennyi minden együtt lenne. Akár „városon belüli turizmusról” (Udvarhelyi, 2000, 106.) is beszélhetünk. (Hibaszázalékként felmerül, hogy talán néha 1-est írtak a legfontosabbra és 5-öst a legkevésbé fontosra, viszont a sok 3-as osztályzat miatt ez nem befolyásolná jelentősen az eredményt.)

Mivel szereti eltölteni a szabadidejét?

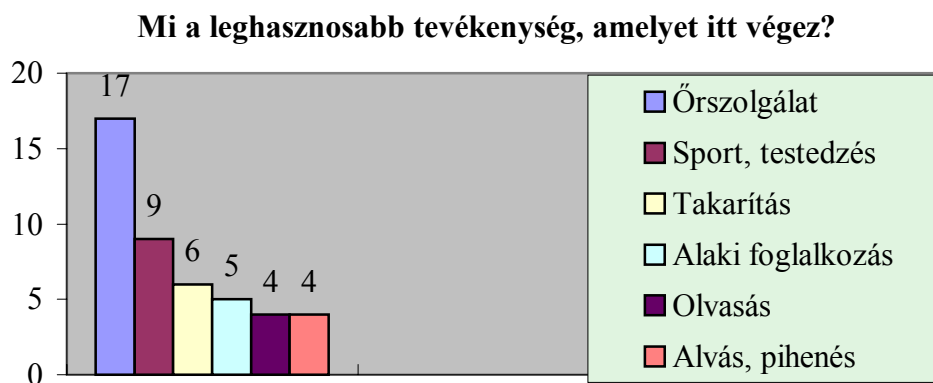

Az otthoni szabadidős tevékenységre vonatkozott a tizedik kérdés, ahol bármennyi választ írhattak, ám többnyire csak egy vagy két dolgot említettek. A sport győzött a szabadidős tevékenységek közül. Ezen belül: pingpongozás: 2, testépítés: 2, motorozás: 1, biciklizés: 1, kirándulás, túrázás: 3. A szabadságvágy, a mozgásigény, a bezártságból való kitörés vágya (bicikli) itt is jelentkezik.

Az olvasást 9 könyvtárba járó és 5 nem tag írta, míg a pihenést több nem-olvasó választotta. Felmérésem szerint a zenehallgatás jóval ritkább a könyvtári olvasók között.

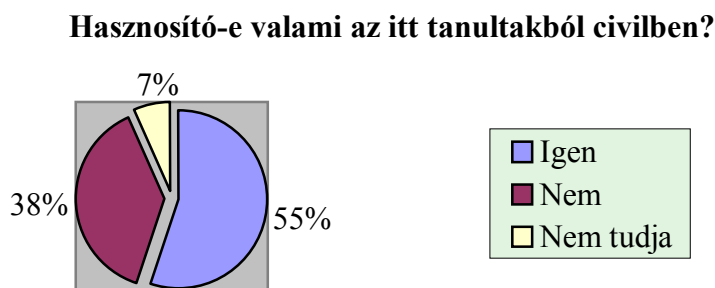

Az individuális tevékenységek közül az olvasás megelőzi a pihenést, majd a zenehallgatás alig mögött alig marad az internet, illetve számítógép használata. Figyelemreméltó, hogy ez utóbbi említettsége „együtt jár” a könyvtári tagsággal, míg a szerepjátéknál ez egyértelműbb, hiszen gyakran szinte tudományos kutatást folytatnak egy játékvilág precíz, képzeletbeli felépítéséhez.

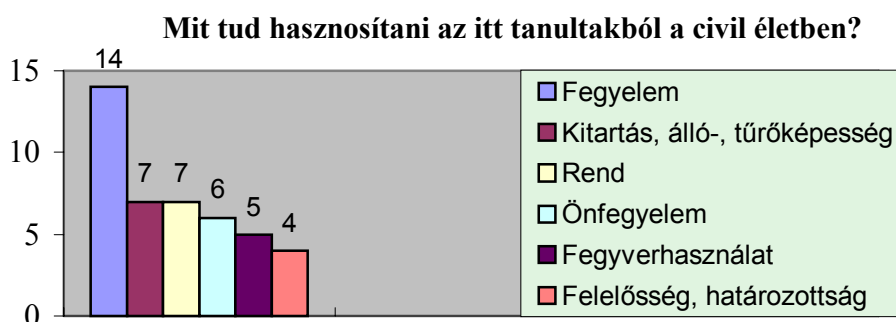

Pozitívan értékelem, hogy 17-en fontosnak tartják az őrszolgálatot, és még 12 fő katonai feladatot írt (összesen 48%), és nem azt mondta, hogy semmi értelme (5%), mint ahogy előzőleg feltételezhető volt. Ez valamelyest optimizmusra adhat okot a katonaság értelmét illetően, bár lehet, hogy a kognitív disszonancia elve érvényes itt is. Értelmet látnak abban, aminek nincs is értelme.

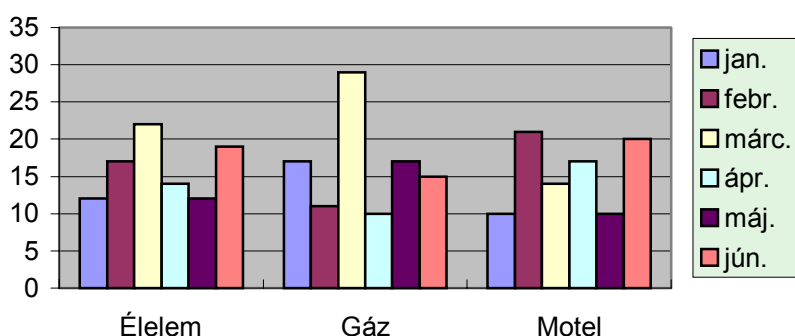
Kognitív disszonancia: az egyén ismeretei és viselkedése között disszonancia feszültséget kelt, amelyet vagy cselekvése vagy, véleménye megváltoztatásával próbál csökkenteni. Ha a cselekvésen nem tud változtatni, véleménye fog kényszerűen cselekvéséhez idomulni.

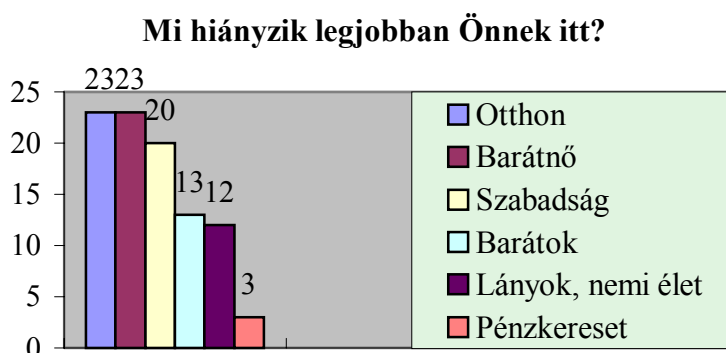
A többség úgy véli, van olyan megszerzhető ismeret vagy gyakorlati készség, amelynek majd hasznát veszi a hétköznapi életben is (például gyors tisztálkodás, takarítás, autóvezetési gyakorlat), ám majd ugyanannyian gondolják azt, hogy a mindennapok világában nem kamatoztathatóak a katonaság során elsajátított tudnivalók, tapasztalatok.

Beigazolódott az a feltételezésem, hogy a fegyverhasználatot, mint hasznos ismeretet jelölték be 5-en. Biztonsági őr, személy- és vagyonőr munkakörökben tudják használni az itt megszerzett ismereteket. A munkahelyről ill. a munkanélküliségről nem kérdeztem őket, de a könyvtárlátogatók 40 %-a munkanélküli vagy nincs hivatalosan bejelentett munkahelye. Az önfegyelem pozitív értékelése érthető, viszont nem tudom, hogy a „fegyelem” szón alkalmazkodási készséget értettek-e vagy az azt írók is az önuralomra gondoltak.

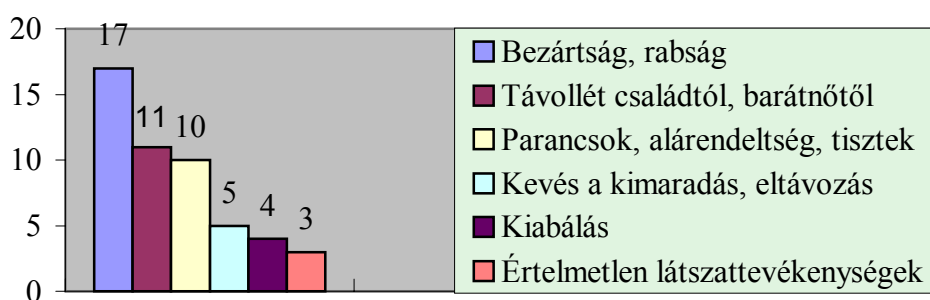

A katonaság egészét értelmetlennek tartókon kívül négyen is kritizálták a kiképzés anyagát. Talán az eljövendő 6 hónapos katonai szolgálat új kiképzési terve ésszerűsíteni fogja a megtanulandók körét.

Az otthon és a barátnő egyforma szavazatot kapott, ennek a fiatal felnőtt korosztálynak a partnerük, szerelmük hiánya éppoly kínzó, mint a szülőktől való távollét, a gyermeki státusz a családban. Dominánsan jelenik meg itt is szabadság hiánya, a korlátozott cselekvőképesség, az előre nem tervezhető elfoglaltságok; a régi barátok és a lányok nélkülözése pedig agressziójukat növeli. Komoly anyagi veszteséget jelent a 9 hónapnyi keresetkiesés, s az otthoniak pénztárcáját is megterheli, ha támogatják fiukat. A személyes tárgyak és civil hobbik nélkülözése mellett a „nyugalom, emberség, jóindulat” szerepeltetése árulkodik a benti viszonyokról. Míg a megfelelő ennivaló hiányának említése a legénységi étkezde - némelyeknek hónapok alatt sem megszokható - színvonalára utal.

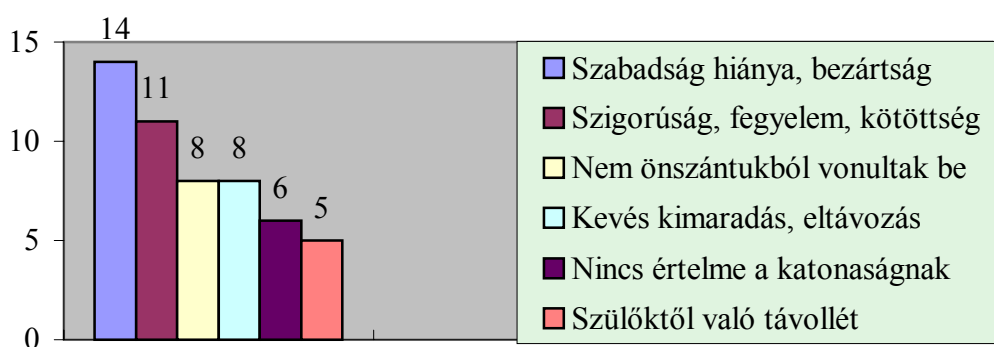
Mi a legrosszabb dolog, amelytől szenved itt?

23 féle közérzetrontó dolgot soroltak fel! A bezártság a legrosszabb 17 fiatal szerint. Ésszerűbb feladatokkal, jobb életkörülményekkel javítani lehetne a fiúk hangulatát, komfortérzését. Ha előre tervezhető lenne a szabadidő, akkor nem lenne annyi csalódott, fásult és közönyös fiatal a laktanyánkban. Ha betartanák az előljárók a honvédelmi törvényben előírtakat, pl.: a pihenési időben nem takarítatnának, ha figyelnének arra, hogy itt olyan emberek vannak, akik 70 %-ban az ország észak, északkeleti régiójából érkeztek. Akiknek az utazás haza átlag 3 órát vesz igénybe és legtöbbször otthon a családi kényszervállalkozásban dolgoznak. Tehát anyagi körülményeik szerények és az otthonról kapott támogatás korlátozott.

Minimális az „örömkatonák” száma (6), akik azt felelték: nincs olyan, amitől szenvednének. Sokkal jellemzőbb a „majdnem mindentől”; „attól, hogy itt vagyok” válasz.

Miért van annyi elkeseredett fiatal a laktanyában?

Dominál a „rabság”, „szabadság elvesztése” érzés, de itt is 26 féle okot soroltak fel, melyek némelyikén nem lehet változtatni (pl. korai a 18 éves bevonulás; állandó fizikai és lelki megterhelés; nincsenek megfelelően szocializálva), vagy csak miniszteriális szinten (pl. kevés a zsold; alaposabb pszichikai vizsgálat kellene; messziről ide hívtak be). Egy részük viszont

nagyobb figyelemmel kiküszöbölhető volna (pl. megalázás; „alja munkák végzése”; sok igazságtalanság), s nyilvánvaló, hogy egy sor probléma elkerülhető volna, ha a sorállomány a kedvezményeket nem jutalomként kapná, hanem valóban feszültségük kompenzálása egyik lehetőségének tekintve, a feladatok és szolgálatok függvényében a lehető legtöbb alkalommal biztosítanák számukra a hazajutás lehetőségét. (Eszényi - Komor, 1994, 48.)

Összegzés

Az örezrednél szolgáló, mintaként kiválasztott sorállományról kapott vizsgálati adatok csak korlátozott mértékben teszik lehetővé, hogy olyan következtetéseket vonjunk le, melyek a teljes állomány, sőt a Magyar Honvédség helyzetét, szociológiai, pszichológiai sajátosságait leírják. Lehetőséget teremthetnek azonban arra, hogy a megvizsgált csoport adatai alapján képet kapjunk a sorkatonák potenciális viszonyairól. A felmérés segítségével kialakítható állapotkép komplexebb, új szempontokat is előtérbe helyezőbb lehet, mint a már meglévő csatornákon elérhető információk alapján kialakított. Eligazítást adhat a kiemelten fontos, fegyveres (rendészeti és őr) szolgálatba küldött sorállomány szociológiai és pszichológiai szűrésének esetleges hiányosságairól. Segítheti a hadrafoghatóság és beválás szempontjából különösen jelentős emberi sajátosságok átfogóbb feltérképezését, valamint e tulajdonságok hatékony és lehetőleg preventív jellegű fejlesztését. A vizsgálat másodlagos eredménye lehet a keresztmetszeti kép elemzésének áttekintésekor azoknak a rizikófaktoroknak feltárása, amelyek a jelenlegi alkalmassági szűrés következményeként a sorállományt jellemzik.

Megállapítottam, hogy a bevonult fiataloknak leginkább a szabadság hiányzik a laktanyában. Többségében látnak értelmet a katonaságban, vannak dolgok, amik miatt szeretnek katonának lenni. A sporttevékenységek fontos szerepe van a fizikai és a mentális egészségük megőrzésében, tehát több időt kellene ezekre szánni.

A demográfiai adatok közül érdemes kiemelni, hogy nagy számban vonulnak be laktanyánkba olyan fiatalok, akiknek több mint 5 órát kell utazniuk, hogy hazajuthassanak, s bár a katonák jogai között szerepel az utazási távolság figyelembe vétele az eltávozásra bocsátáskor, ez többnyire csupán ígéret marad, vagy alig illeszkedik a vasúti menetrendekhez. Mégis az átlagosnál magasabb a honvédség iránti bizalom a községekben élők és az alacsonyabb iskolázottságúak körében, míg a városiak és a diplomások igen kritikusan viszonyulnak hozzá. (Eszényi, 2001, 31.)

Mivel az elemzett minta nem reprezentatív, természetesen ezen következtetések valószínűsége a vizsgálat kiterjesztésével növelhető volna.

Függelék

A kérdésekre adott válaszok

1. Van-e barátja itt a katonaságnál?

Nincs: 2

A körlettárs csak: 4

A körlettárs is: 17

Másik körletből is: 28

Másik századból is: 23

Másik zászlóaljából is: 21

2. Tartana-e magánál mobiltelefont, ha engednék? Igen / Nem

Igen: 54 = 90%

Nem: 5

Nem válaszolt: 1

3. Mit szeret csinálni szabadidejében a laktanyában?

Sport: 33 - ebből: <u>Pingpongozni</u> : 19 Testépítés: 10 Foci: 2 Kosárlabdázás: 1 Szeretna: 1	<u>Videót nézni</u> : 22 <u>Kantinba járni</u> : 17 Aludni, pihenni: 10 Olvasni: 9 <u>Asztali foci</u> : 5 Könyvtárba járni: 4	Kimaradásra menni: 4 Csajozni: 2 Beszélgetés haverokkal: 2 Zenehallgatás: 2 Biliárd: 1 Szerepjáték: 1	Flipperezni a kantinban: 1 Rajzolni: 1 Számítógépezni: 1 Nem válaszolt: 1
--	---	--	---

4. Soroljon fel fontossági sorrend szerint legalább 4 helyet, ahol eltölti a szabadidejét a kimaradás alatt!

Összesen:	1. helyen:	2. helyen:	3. helyen:	4. helyen:
Pláza: 54	Pláza: 13	Pláza: 15	Pláza: 13	Pláza: 11
Kocsma: 25	Otthon: 12	Mozi: 8	Kocsma: 10	Séta: 7
Mozi: 23	Barátnő: 8	Kocsma: 7	Gyorsétterem: 6	Étterem: 6
Otthon: 18	Kocsma: 8	Barátok: 5	Mozi: 4	Mozi: 5
Barátnő: 14	Mozi: 6	Otthon: 4	Barátok: 3	Kocsma: 3
Gyorsétterem: 12	Sétálni: 2	Barátnő: 4	Sétálni: 3	Diszkó: 3
Barátok: 11	Barátok: 2	Rokonok: 3	Szórakozóhely: 3 Játéktér: 2	
Szórakozóhely: 11	Rokonok: 2	Színház: 2	Színház: 2	Szórakozóhely: 2
Séta, mászkálás: 11	Kiállítás: 1	Kiállítás: 1	Uszoda, strand: 2	Uszoda: 1
Rokonok: 6	Műemlékek: 1	Séta, mászkálás: 1	Otthon: 1	Barátnő: 1
Színház: 5	Kerékpárút: 1	Szórakozóhely: 1	Színház: 1	Biliárd: 1
Uszoda, strand: 4	"A fővárosban": 1	Uszoda, strand: 1	Könyvtár: 1	Kávészó: 1
Játéktér: 3	-	Dolgozni: 1	Kirándulás: 1	Rokonok: 1
Kiállítás: 2	-	Játéktér: 1	Makettút: 1	Pályaudvar: 1

5. A legfontosabbról indokolja meg, miért jár oda szívesen. (Egészítse ki a mondatot!)

Kikapcsolódni: 20	Otthoni hangulathoz hasonló: 2
Elviselni, elfelejteni a katonaságot: 10	Hangulata miatt (kocsma): 1
Ellazulni, feszültséget levezetni: 9	Kis életet visz a katonaság szürke falai közé: 1
Ismerkedni lehet, sok nő van: 3	Egy helyen minden a szabadidő eltöltéséhez: 1
Kellemes időtöltés: 2	Élelmiszert venni: 1
Kapcsolattartás a családdal: 2	Alkatrészeket venni: 1
Segít megismerni a fővárost: 2	Önfejlődés: 1
Nincs is kimaradás: 2	Segít koncentrálni: 1 Nem válaszolt: 7

6. Értékelje az iskolai osztályzatoknak megfelelően 1-től 5-ig, hogy az Ön életében mennyire fontosak az alábbi helyek! (1: egyáltalán nem - 5: nagyon fontos)

	Átlag	Könyvtárba járók	Nem járók
Sportlétesítmény	3,54	3,66	3,26
Kocsma	2,49	2,33	2,74
Mozi	3,39	3,43	3,35
Bevásárlóközpont	2,88	2,63	3,13
diszkó	3,06	2,73	3,39

7. Jár-e a laktanyai könyvtárba?

30 igen 30 nem

8. Mi az, amiért szívesen jár a könyvtárba?

Érdekes, új könyvek: 19	Nyugodt hely, "oázis": 6	Hasznos időtöltés: 2
Szeret olvasni: 7	Pihenni lehet, csend: 6	Tanulni lehet: 1
Napilapok: 1	Kikapcsolódás: 2	Szellemi frissítő: 1
Beszélgetni: 1		

9. Miért nem jár könyvtárba?

Időhiány: 18	Nem szeret olvasni: 3
Más szabadidős tevékenység: 6	Szolgálati leterheltség: 2
Érdeklődés hiánya: 4	Inkább az interneten böngész: 1
Saját könyveket olvas: 3	Nincsenek angol könyvek: 1
Rossz nyitva tartás: 1	Nem válaszolt: 1

10. Mi az a legjobb dolog, amivel szereti eltölteni a szabadidejét?

Sport (összesen): 17	Kantinba járni: 4	Szórakozás: 3
Olvasás: 14	Internet: 3	Buli: 1
Alvás, pihenés: 11	Számítógép: 2	Szerepjáték: 1

Barátok: 9	Videózás: 2	Asztali foci: 1
Barátnő: 6	Mozizás: 2	Elmélkedés: 1
Beszélgetés: 6	Család: 2	Tévé: 1
Zenehallgatás: 6	Levélírás: 2	
Kirándulás: 5	Versírás: 1	Nem válaszolt: 2

A könyvtárba járó 30 ember kedvenc szabadidős tevékenysége:

Sport (összesen): 12	Internet: 3	Otthon: 1
Olvasás: 9	Számítógép: 2	Mozi: 1
Kirándulás: 5	Videózás: 2	Szerepjáték: 1
Pihenés, alvás: 4	Barátnő: 2	Asztali foci: 1
Barátok: 3	Szórakozás: 2	Elmélkedés: 1
Beszélgetés: 3	Levélírás: 1	Sétálás: 1
Kantin: 3	Versírás: 1	Zenehallgatás: 1

11. *Mikor van lehetőség rádiót, magnót hallgatni a körletben?*

Szabadidőben: 43	Mindig: 12	Esetenként: 3
Soha: 3	Ritkán: 1	Nincs rádiójuk: 1

12. *Mikor van lehetőség TV-t, videót nézni a századszinten?*

Szabadidőben: 36	Nagyon ritkán: 6
Hétvégén: 11	Soha: 5

Mindig, bármikor: 3

13. *Van-e valaki, akivel szeretne kapcsolatot tartani a laktanyából való kikerülés után?*

Igen: 51 (Ebből körlettárssal: 7) (Hadnagy asszonnyal: 1!)	Nem: 4
Nem válaszolt: 2	Nem tudja biztosan: 3

14. *Miért?*

Barátság, hasonló érdeklődés: 51	Nem válaszolt: 10
Régebbi eredetű barátság: 1	Nincs olyan ember: 1
Nosztalgizálni jó lesz: 1	Munkahely miatt: 1
Érdekel, hogy alakul az életük: 1	A hadnagy asszonnyal, mert jól néz ki: 1!

15. *Mi az a leghasznosabb tevékenység, amit itt végez?*

Őrszolgálat: 17	Alvás, pihenés: 4	Rendrakás, varrás: 2
Testedzés: 7	Írnoki tevékenység: 3	Szívósság, állóképesség fejlesztése: 2
Takarítás: 6	Semmi: 3	Önfegyelem gyakorlása: 1
Alaki foglalkozás: 5	Díszelgés :2	Raktárosi munka: 1
Olvasás: 4	Sport: 2	Autóvezetés: 1

16. *Tud-e hasznosítani valamit az itt megtanultakból a civil életben?*

Igen: 33 Nem: 23 Nem válaszolt: 1 Nem tudja: 3

17. *Mi az?*

Fegyelem: 14	Irányítani másokat: 2
Szívósság, kitartás, álló-, tűrőképesség: 7	Autóvezetési gyakorlat: 1
Rend: 7	Takarítás: 1
Önfegyelem: 6	Komolyan venni az életet: 1
Fegyverhasználat: 5	Hozzáállás a nehézségekhez: 1
Felelősség, határozottság: 4	Lehetőségek értékelése: 1
Gyors tisztálkodás: 3	Megismert emberi tulajdonságok: 1
Nem válaszolt: 2	

18. *Miért nem?*

Semmi értelme az egésznek: 11	Nem a való világ ez: 1
Fölösleges dolgokat tanítanak: 2	Senkit nem érdekel, ami itt zajlik: 1
Nem tanultam semmit: 2	
Nem tudja: 2	Nem válaszolt: 12

19. *Mi az, ami a legjobban hiányzik Önnek itt?*

Otthon: 23	Emberség, jóindulat: 2
Barátnő: 23	Gyermeke: 1
Szabadság: 18	Értelmes időtöltés: 1
Barátok: 13	Kötetlenség: 1
Lányok, nemi élet: 10	Civil élet: 1
Számítógép, internet: 3	Megfelelő ennivaló: 1
Pénzkereset: 3	Telefon: 1
Nyugalom: 2	Bicikli: 1
Bulik: 2	Motorozás: 1
	Nem válaszolt: 2

20. *Mi a legrosszabb dolog, amitől szenved itt a katonaságnál?*

Bezártság, rabság: 17	Nem válaszolt: 2
Távollét családtól, barátnőtől: 11	Magány: 1
Parancsok, alárendeltség, tisztek: 9	Takarítás: 1
Kevés a kimaradás, az eltáv: 5	Kevés szabadidő: 1
Kiabálás: 4	Fegyelem: 1
Értelmetlen, látszattevékenységek: 3	Fásultság, közöny: 1
Kopott ruha, omladozó épületek: 2	Kaja: 1
Nincs nő: 2	Nincs magánélet: 1

Alváshiány: 2

Majdnem mindentől; "hogyan itt vagyok": 2

Nincs ilyen: 6

21. *Véleménye szerint miért van annyi elkeseredett fiatal a laktanyában?*

Szabadság hiánya, bezártság: 14

Nincsenek megfelelően szocializálva: 1

Szigorúság, fegyelem, kötöttség: 11

Túl komolyan veszik: 1

Nincs értelme a katonaságnak: 6

Korai a 18 éves bevonulás: 1

Kevés a kimaradás, eltáv: 8

Állandó fizikai és lelki megterhelés: 1

Nem önszántukból vonultak be: 8

Nincs bennük tartás: 1

Szülőktől való távollét: 5

Messziről ide hívtak be: 1

Megalázás, alja munkák végzése: 3

Sok igazságtalanság: 1

Parancsolgatás: 2

Bután fogják fel: 1

Kevés a zsold: 2

Rendszertelen nemi élet: 1

Önismeret, tudatos élet hiánya: 2

Alaposabb pszichikai vizsgálat kellene: 1

Nem válaszolt: 4

22. *Életkor:* ____ év

18 éves: 3

21 éves: 8

24 éves: 6

27 éves: 1

19 éves: 9

22 éves: 7

25 éves: 4

28 éves: 1

20 éves: 15

23 éves: 5

26 éves: 1

23. *Mennyi idő alatt ér haza a laktanyából?* ____ óra

Átlagban: 3,08 óra, de gyakori az 5-6 óra, és előfordul 12 óra is!

24. *A lakóhelyének jellege: (Kérem, húzza alá az Önre vonatkozó megfelelő választ!)*

Főváros: 9

Megyeszékhely: 7

Város: 23

Község: 15

Falu: 6

25. *Iskolai végzettség:*

8 általános: 7

szakmunkás bizonyítvány: 24

gimnáziumi érettségi: 5

szakközépiskolai érettségi: 14

technikum: 2

főiskola: 6

egyetem: 2

Felhasznált irodalom

- Andó Sándor, Egy „katonai” öngyilkosság margójára = Humán Szemle, 1999/1. 89-95. p.
- Angyal István, *A Magyar Honvédség állományának mentálhigiénés helyzetéről* = Humán Szemle, 1998/3. 29-41. p.
- Angyal István, *Sorkatonák - munka nélkül* = Humán Szemle, 1997/2-3. 68-75. p.
- Angyal István - Rusznyák József, *Gondolatok a Magyar Honvédség mentálhigiénés tevékenységéről* = Humán Szemle, 1996/4. 53-67. p.
- Aronson, *A társas lény*, Bp., 2001, 443 p.
- Atkinson - Atkinson - Smith - Bem, *Pszichológia*, Bp., 1994, 582 p.
- Barta Lajos, *Pszichológiai értelmező szótár*, Bp., 1981, 289 p.
- Biró Sándor, *A depresszió és a stressz*, Bp., 1995, 96 p.
- Bognár László, *A katonai munkahelyek mentálhigiénés sajátosságai* = Humán Szemle, 1996/4. 49-52.p.
- Bolgár Judit, *Az agresszió pszichodinamikája* = Társadalom és honvédelem, 1997/2. 37-45. p.
- Bolgár Judit, *Az agresszióról, az erőszakról katonapszichológus szemmel* = Belügyi Szemle, 2000/7-8. 135-143. p.
- Csapody Tamás, *Kényszeredett szolgálat* = Beszélő, 2000/1. 28-30. p.
- Csendes László, *Hadsereg-történet, 1989-1991* = Új Honvédségi Szemle, 1998/3. 51-55. p.
- Csendes László, *Hadsereg-történet, 1991-1998* = Új Honvédségi Szemle, 1998/4. 42-52. p.
- Csige Edit, *Amit a stresszről tudni kell* = Humán Szemle, 1998/3. 76-82. p.
- Czékus János, *A társadalom és a hadsereg mint kutatási probléma* = Czékus János szerk., *A fegyveres erők és a társadalom*, Bp., 1992, 23-29. p.
- Dobai Pál, *A devianciák megelőzéséhez hozzáértés szükséges* = Honvédségi Szemle, 1986/1. p.
- Eszényi József, *A hadsereg iránti bizalom tíz éve* = Új Honvédségi Szemle, 2001/5. 28-33. p.
- Eszényi József, *Hátrányos helyzetek és kezelésük esélyei* = Új Honvédségi Szemle, 1992/6. p.
- Eszényi József, *A sorköteles fiatalok beilleszkedéséről és alkalmazkodásáról* = Módszertani Szemle, 1993/1. 83-88.p.
- Forgas, *A társas érintkezés pszichológiája*, Bp., 1989, 358 p.
- A honvédelem négy éve 1994-1998*, Bp., 1998, 179.p.
- Horgas Béla - Levendel Júlia - Trencsényi László, *A gyerekek másképpen olvasnak*, 1976, 92 p.
- Kelemen Gábor szerk., *Tele-dialógus : tanulmányok az öngyilkosság-megelőzés kommunikatív perspektíváiról*, Bp., 2000, 243 p.
- Kiss Zoltán László, *Munkanélküliként bevonult katonák a hadseregben* = Új Honvédségi Szemle, 1994/5. 75-81. p.
- Kiss Zoltán László, *Magyar Honvédség: hivatásos és sorállományú katonák* = Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György szerk., *Társadalmi riport 1998*, TÁRKI, 1998, 171-199. p.
- Kóczán György - Mészáros Géza - Salamon Csaba - Pöröcz József, *A szerződéses állomány szociológiai és mentálhigiénés átvilágítása 1999-ben* = Új Honvédségi Szemle, 2000/2. 60-74. p.
- Kovács László, *A félelem, a szorongás és az agresszió kísérőjelenségei a normasértéseket elkövetőknél* = Új Honvédségi Szemle, 1994/11. 90-95. p.
- Kovács Katalin, *Video és olvasás* = Új Pedagógiai Szemle, 1996/3. 108-115. p.
- Közművelődés, mentálhigiéné, pszichokultúra : szöveggyűjtemény*, Bp., 1987, 211 p.

- Kunfalvi Edit, *Sorkatonák öngyilkossági cselekményei* = Humán Szemle, 1998/3. 42-44. p.
- Küllő János, *Aki szegény, az a legszegényebb* = Beszélő, 1992/8. 19. p.
- Losonczy Ágnes, *Ártó-védő társadalom*, Bp., 1989, 342 p.
- Magyar statisztikai évkönyv 2000*, Bp., 2001, 560 p.
- MH, *Hogy vagyok? Jelentés a közérzetről* = Magyar Honvéd, 1998/4. 4-9. p.
- Molnár Ferenc, *A sorkatonák viszonya a hivatásos állományhoz* = Új Honvédségi Szemle, 1993/11. 71-84. p.
- Molnár Károly, *A katonai öngyilkosságról* = Hadtudomány, 1997/3. 118-125. p.
- Rusznay József, *A kiképző központok prevenciós tevékenységének tapasztalatai a mentálhigiéné területén* = Humán Szemle, 1998/3. 14-29. p.
- Rusznay József, *A szegénység és a sorkatonák* = Új Honvédségi Szemle, 1997/11. 122-131. p.
- Szabó János, *Cigányság - iskolázottság - katonai szolgálat* = Iskolakultúra, 1995/24. 61-69. p.
- Szabó János, *Egyéni konfliktusok és kezelésük* = Új Honvédségi Szemle, 1993/1. 95-99. p.
- Szabó János, *A katonaszociológia lehetőségei a társadalmi mozgások honvédségre gyakorolt hatásának eredményében* = Czékus János szerk., *A fegyveres erők és a társadalom*, Bp., 1992, 32-37. p.
- Szabó János, *Katonatársadalom a 90-es évek küszöbén*, Bp., 1995, 80 p.
- Tarján Imre, *A sor- és hivatásos állomány helyzetének vizsgálata* = Új Honvédségi Szemle, 1996/8. 110-114. p.
- Andorka Rudolf - Harcsa István, *Művelődés* = Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György szerk., *Társadalmi riport 1990*, TÁRKI, 1990, 208-214. p.
- Falussy Béla - Vukovich György, *Az idő mérlegén (1963-1993)* = Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György szerk., *Társadalmi riport 1996*, TÁRKI, 1996, 70-103. p.
- M. Fülöp Géza, *Habent sua fata... (Az olvasás jövője)* = Nagy Attila szerk., *Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban*, Sárospatak, 1999, 128-132. p.
- Gereben Ferenc, *Könyv, könyvtár, közönség (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében)*, Bp., 1998, 228 p.
- Nagy Attila, *Olvasási kultúra és nemzeti azonosságtudat (Középiskolások hármaskörében)* = *Magyar olvasáskultúra határon innen és túl*, Bp., 1993, 75-121. p.
- Nagy Attila, *Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat - kritikus gondolkodás*, Bp., 2001, 219 p.
- Nagy Attila, *Stagnálás, romlás vagy olvasásfejlesztés* = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2001/1. 20-24. p.
- Nagy Attila, *Tiffany vagy Baradlay?* = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1999/5. 22-34. p.
- Udvarhelyi Éva Tessa, *A bevásárlóközpont, mint kulturális tér* = Kultúra és Közösség, 2000/2-3., 101-107. p.

Köszönetnyilvánítás

Balogh László ezredes úrnak a 32. Bp. Őr és Díszezred parancsnokának;

Kőhalmi Zoltán százados úrnak, Gulyás Csaba főhadnagy úrnak, Besnyi Gábor főtörzsőrmester úrnak;

a ZMNE Szociológiai tanszékének a segítőkészségükért;

a 32. Őr és Díszezred 60 katonájának, akik válaszoltak a kérdőívemre, s külön köszönet Balogh Krisztiánnak.